

УДК 378.1

Б. І. Без'язичний

**ПІДГОТОВКА ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО СКЛАДУ
ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФОРМУВАННЯ ЕТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ФІЗИЧНОЇ
КУЛЬТУРИ**

© Без'язичний Б. І., 2015
<http://orcid.org/0000-0003-4294-3966>
<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.18991>

У статті розкрито суть підготовки викладачів вищих педагогічних навчальних закладів до забезпечення формування етичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури. Зазначено, що результатом такої підготовки є професійно-етична готовність викладача, яку визначено як сукупність професійних мотивів, знань, умінь, навичок, а також комплекс особистісних якостей, які забезпечують ефективність процесу формування етичної компетентності студентів. Професійно-етична готовність викладача складається з відповідної психологічної готовності і професійної компетентності. До спеціальних знань, які необхідні викладачу для формування етичної компетентності студентів, автор відносить: знання суті і змісту етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, особливостей процесу формування цієї якості, технології організації моніторингу зазначеного процесу; знання методології та концептуальних засад морально-етичного виховання студентів. Визначено групи вмій, які необхідні викладачу для успішного формування етичної компетентності студентів: цілепокладання, планування, дослідницькі, стимулювально-мотиваційні, конструктивні, контрольні-корекційні, комунікативні, рефлексивно-аналітичні.

Ключові слова: викладач, професійно-етична готовність, етична компетентність, майбутній вчитель, фізична культура.

Без'язичний Б. И. Подготовка профессорско-преподавательского состава к обеспечению формирования этической компетентности будущего учителя физической культуры.

В статье раскрыта суть подготовки преподавателей высших педагогических учебных заведений к обеспечению формирования этической компетентности будущих учителей физической культуры. Отмечено, что результатом такой подготовки является профессионально-этическая готовность преподавателя, которая определена как совокупность профессиональных мотивов, знаний, умений, навыков, а также комплекс личностных качеств, обеспечивающих эффективность процесса формирования этической компетентности студентов. Профессионально-

этическая готовность преподавателя состоит из соответствующей психологической готовности и профессиональной компетентности. К специальным знаниям, которые необходимы преподавателю для формирования этической компетентности студентов, автор относит: знания сути и содержания этической компетентности будущего учителя физической культуры, особенностей процесса формирования этого качества, технологии организации мониторинга указанного процесса; знание методологии и концептуальных принципов морально-этического воспитания студентов. Определены группы умений, которые необходимы преподавателю для успешного формирования этической компетентности студентов: целеустановка, планирование, исследовательские, стимулирующе-мотивационные, конструктивные, контрольно-коррекционные, коммуникативные, рефлексивно-аналитические.

Ключевые слова: преподаватель, профессионально-этическая готовность, этическая компетентность, будущий учитель, физическая культура.

Bezyazichnyy B.I. Preparation of the faculty for ensuring formation of ethical competence of future teacher of physical culture.

In article the essence of training of teachers of the highest pedagogical educational institutions for ensuring formation of ethic competence of future teachers of physical culture is opened. It is noted that professional and ethical readiness of the teacher which is defined as set of professional motives, knowledge, abilities, skills, and also a complex of the personal qualities providing efficiency of process of formation of ethical competence of students is result of such preparation. Professional and ethical readiness of the teacher consists of the corresponding psychological readiness and professional competence. The author refers to special knowledge which are necessary for the teacher for formation of ethical competence of students: knowledge of an essence and the maintenance of ethical competence of future teacher of physical culture, features of process of formation of this quality, technology of the organization of monitoring of noted process; knowledge of methodology and conceptual principles of moral and ethical education of students. Groups of abilities which are necessary for the teacher for successful formation of ethical competence of students are defined: tseleustanovka, planning, research, stimiliruyushche-motivational, constructive, control and correctional, communicative, reflexive and analytical.

Key words: teacher, professional and ethical readiness, ethical competence, future teacher, physical culture.

Постановка проблеми. Однією з найважливіших компетентностей, якою має оволодіти майбутній учитель, є етична компетентність. Адже вона виступає показником і одночасно результатом професійно-особистісної готовності

вчителя до роботи в школі, оскільки виконання будь-якого педагогічного завдання має моральний зміст. Етична компетентність майбутнього вчителя фізичної культури визначає головні регуляції його дій, забезпечує вибір ним свідомої етичної поведінки згідно норм педагогічної етики.

Успішне вирішення завдань формування етичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури залежить від готовності професорсько-викладацького складу до здійснення такої діяльності.

З огляду на важливість зазначеної проблеми, виникає необхідність розкриття суті та змісту підготовки **викладачів вищих педагогічних навчальних закладів** до формування етичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволив з'ясувати, що сучасні дослідники (О. Ажиппо, І. Биховська, В. Видрін, М. Візітей, Б. Зиков, А. Лотоненко та інші вчені) акцентують увагу на духовному аспекті фізичної культури, який виявляється в тому, що фізична культура – це, передусім, робота з духом людини, її внутрішнім, а не зовнішнім світом. Фізична культура як частина загальної культури спрямована на гармонійний розвиток усіх природних сутнісних сил і морального духу людини.

Якісно нове осмислення суті фізичної культури, що пов'язується з її впливом на духовну сферу людини як одного з дієвих засобів не тільки фізичного, а й етичного виховання, вимагає забезпечення формування етичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури та підготовки викладачів вищих педагогічних навчальних закладів до такої діяльності.

Мета статті – розкрити суть підготовки професорсько-викладацького складу до забезпечення формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Виклад основного матеріалу. Визначаючи педагогічні умови, що забезпечують ефективність процесу формування етичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури, виходили з того, що сьогодні вища педагогічна освіта ставить завдання, пов'язані з удосконаленням підготовки викладачів до реалізації навчально-виховного процесу, а студентів до його сприйняття та активної участі в ньому. Це вимагає підвищення відповідальності викладачів за якість освітньої та виховної складових професійної діяльності, а студентів за якість професійної готовності до навчання і виховання учнів.

Теоретичний аналіз проблем недостатньої підготовки педагогічного колективу до проведення виховної діяльності, зокрема до здійснення її моніторингу, дає підґрунтя стверджувати, що основна їх частина пов'язана також з особистістю педагога, який є: і вихователем і наставником (Г. Троцько [12]); носієм наукового знання, культурно-педагогічного досвіду суспільства (І. Ісаєв [5]) та педагогічної моралі (В. Чернокозова [13]); творчим суб'єктом комунікативної взаємодії (Н. Бутенко [1]); особистістю, яка має сукупність індивідуально-психологічних властивостей і здібностей (С. Єлканов [3], В. Шадриков [14]) й організовує і реалізує навчально-виховний процес (В. Лозова [9], Н. Кузьміна [8], І. Підласий [10]). Успішність реалізації основних завдань педагогіки, таким чином, значною мірою базується на рівні розвитку особистісних, професійних здібностей педагога вищої школи, його професійної компетентності, оскільки для того, щоб управляти формуванням етичної компетентності особистості, викладачу необхідно самому бути етично компетентним, у тому числі володіти методикою забезпечення процесу формування досліджуваної нами професійної якості студентів.

Отже, для успішного формування етичної компетентності майбутніх учителів фізичної культури у викладачів необхідно сформувати професійну готовність до такої діяльності, тобто педагог повинен мати позитивну мотивацію, оволодіти певною сукупністю спеціальних знань і вмінь, мати відповідні особистісні якості.

Для зручності викладу матеріалів дослідження скористаємось терміном «професійно-етична готовність викладача», під якою будемо розуміти сукупність професійних мотивів, знань, умінь, навичок, а також комплекс особистісних якостей, які забезпечують ефективність процесу формування етичної компетентності студентів. Отже, професійно-етична готовність викладача складається з відповідної психологічної готовності і відповідної професійної компетентності, яку будемо називати «професійно-етичною».

До спеціальних знань, які необхідні педагогу для формування етичної компетентності студентів відносимо:

- знання суті етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури, змісту її структурних компонентів;
- знання методології та концептуальних засад морально-етичного виховання студентів;

- знання особливостей процесу формування етичної компетентності студентів, його принципів, методів, форм і засобів його здійснення;

- знання технології організації моніторингу зазначеного процесу.

Для успішного формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури педагог повинен володіти багатьма вміннями, які доцільно, з нашої точки зору, згрупувати таким чином:

- цілепокладання – ставити мету етичної підготовки студентів на кожному етапі їхньої професійної підготовки та в різних її видах з урахуванням результатів попередньої роботи та перспектив на майбутню діяльність;

- планування – підбирати і розподіляти за етапами і видами професійної підготовки дії, найбільш ефективні форми, методи і засоби формування етичної компетентності студентів;

- дослідницькі – висувати наукові припущення, проводити педагогічне спостереження, експеримент, аналізувати отримані дані;

- стимулювально-мотиваційні – визначати характер і особливості потреб, мотивів діяльності, рівня домагань студентської групи і окремих студентів, використовувати різноманітні методи педагогічної діагностики; підтримувати і формувати позитивне ставлення студентів до опанування етичною компетентністю, викликати інтерес, використовуючи різні засоби активізації внутрішньої мотивації (стимулювання інтелектуальної активності, створення умов для самореалізації тощо); використовувати засоби зовнішнього стимулювання діяльності (оцінка, похвала, заохочення); підтримувати і розвивати внутрішні потреби в професійно-етичному самовдосконаленні;

- конструктивні – застосовувати моніторинговий інструментарій, використовувати на практиці й раціонально поєднувати різноманітні методи і засоби організації сумісної зі студентами діяльності, які спрямовані на реалізацію поставлених цілей і завдань професійної підготовки майбутнього вчителя, у тому числі формування в нього етичної компетентності;

- контрольні-корекційні – контролювати, аналізувати і оцінювати власну діяльність з організації процесу формування етичної компетентності студентів, визначати успішність його перебігу в актуальних умовах; своєчасно здійснювати на основі самоаналізу необхідне корегування виховної діяльності й корекцію, за необхідності, етичної поведінки окремих студентів; при внесенні

змін у діяльність зберігати її загальну морально-етичну спрямованість і зміст, реалізувати заплановані цілі і завдання;

- комунікативні – встановлювати педагогічно доцільні взаємовідносини зі студентами у формальній і неформальній обстановці, які найбільш сприяли б реалізації цілей і завдань формування етичної компетентності майбутнього вчителя; урахувати комунікативні якості студентів у цьому процесі; створювати в групі доброзичливу, сприятливу атмосферу, встановлювати доброзичливі стосунки між колегами і студентами;

- рефлексивно-аналітичні – аналізувати результати процесу формування етичної компетентності студентів, оцінювати за цими результатами рівень якості та продуктивності забезпечення цього процесу; виявляти причини утруднень (власних і студентів), що склалися в процесі формування етичної компетентності та його моніторингу, помилок і можливих шляхів їх запобігання і подолання; робити висновки за результатами аналізу і використовувати їх при плануванні подальшої діяльності.

Проте, як свідчать результати пілотажного дослідження, вищезазначеними знаннями і вміннями достатньою мірою володіють не більше 20% викладачів педагогічних ВНЗ.

Важливе значення має особистість викладача, його методика спілкування зі студентами. Досвід роботи викладача, аналіз практики професійної підготовки студентів дають підстави визначити найістотніші якості особистості педагога, що забезпечують ефективне виховання професійно-етичних якостей у майбутніх учителів фізичної культури: повага і довіра до студентів; професійна педагогічна майстерність; високий професійний і моральний авторитет; творчий стиль діяльності; організаторські вміння; знання специфіки роботи зі студентською молоддю і врахування їх індивідуальних особливостей.

Ми виходимо з того, що формування у студентської молоді професійно-етичних мотивів, їх реалізація в поведінці – важливий напрям у роботі викладача, що має бути одним з вирішальних у період професійного становлення й розвитку майбутнього вчителя фізичної культури. При цьому слід брати до уваги не лише отримані знання, вміння і навички, а й певний духовний результат, розвиненість позитивних рис характеру: доброти, справедливості, чесності тощо. Від викладача вимагається вміння бачити і

виділяти в будь-якій діяльності студентів професійно-етичну спрямованість, пов'язану з їх майбутньою професійною діяльністю.

Вищезазначені професійні вміння, особисті якості та виконання функціональних обов'язків викладачів, керівників гуртків, секцій, спортивних команд та інших суб'єктів педагогічного процесу є невід'ємною умовою забезпечення процесу формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Серед головних функцій куратора академічної групи в контексті нашого дослідження є такі: прогнозування мети і завдань розвитку академічної групи як колективу; під час планування врахування етичної складової професійної підготовки студентів у всіх видах діяльності студентів; консультації та поради з реалізації планів групи; координація напрямів виховної роботи студентської групи з напрямами виховних планів факультету, ВНЗ; урахування специфіки факультету, фаху в роботі зі студентською групою; індивідуалізація роботи з урахуванням особливостей студентів групи, індивідуальних нахилів, інтересів кожного члена студентського колективу при розподілі та виконанні доручень; ускладнення доручень під час накопичення досвіду етичної поведінки в студентській групі; розширення сфери професійно-етичної діяльності студентів; координація педагогічних вимог викладачів, виховання професійно-етичної спрямованості кожного студента через усі види колективної діяльності.

Отже, ніякі сучасні інноваційні виховні технології та технічні засоби навчання не допоможуть педагогу виконувати на високому рівні свої професійні обов'язки, ефективно будувати свою професійну діяльність, спрямовану на формування етичної компетентності студентів, якщо він сам особисто і професійно до цього не підготовлений.

При цьому слід акцентувати увагу на тому, що підвищення професійної майстерності викладача в сучасному ВНЗ значною мірою залежить від інформаційного забезпечення навчально-виховного процесу. Адже інформація є необхідною умовою прийняття, обґрунтування управлінського рішення, регулювання і перевірки ефективності різних методів педагогічного впливу. Окрім того, аналіз отриманої інформації допомагає зафіксувати не тільки результат, а й проаналізувати досягнуті успіхи, запобігти можливим негативним проявам, ґрунтовніше планувати роботу, вносити корективи в процесі роботи, тобто приймати управлінські рішення й, взагалі, обробка даних

надає педагогу можливість для творчого саморозвитку. А у співпраці зі студентами викладач має можливість навчити майбутнього вчителя рефлексивно-оцінній діяльності, створити умови для усвідомлення ними своєї значущості, індивідуальності, неповторності, становлення самосвідомості, формування образу «Я» тощо [2].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Важливим чинником успішного формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури є особистість педагога (викладача, куратора, керівника спортивних секцій та інших студентських об'єднань) – його наукова, педагогічна, спортивна кваліфікація, висока професійна компетентність (зокрема, професійно-етична), мораль, толерантність, відповідальність, шанобливе ставлення до студентів, зацікавленість в їх успіхах, розуміння їх проблем і прагнень.

Перспективним напрямом подальших досліджень є розробка моделі науково-методичного забезпечення процесу формування етичної компетентності майбутнього вчителя фізичної культури.

Література

1. Бутенко Н. Ю. Педагогічна практика : підготовка та реалізація : навч. посіб. / Н. Ю. Бутенко, Л. М. Грущенко ; під заг. ред. Н. Ю. Бутенко. – К. : КНЕУ, 2005. – 184 с.
2. Денисенко А. О. Організація моніторингу виховної системи вищих педагогічних навчальних закладів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Денисенко Анжела Олегівна. – Х., 2008. – 220 с.
3. Елканов С. Б. Основы профессионального самовоспитания будущего учителя : учеб. пособие / С.Б. Елканов. – М. : Просвещение, 1989. – 189 с.
4. Исаев И. Ф. Творческая самореализация учителя: культурологический подход : учеб. пособие / И.Ф. Исаев, М. И. Ситникова. – М. ; Белгород : Изд-во БГУ, 1999. – 224 с.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Н. В. Кузьмина. – М. : Высш.шк., 1990. – 119 с.
6. Лозова В. І. Формування педагогічної компетентності викладачів вищих навчальних закладів освіти / В. І. Лозова // Педагогічна підготовка

викладачів вищих навчальних закладів : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Х. : ОВС, 2002. – 164 с.

7. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс : учебник для студентов университетов : в 2-х кн. / И. П. Подласый. – М. : Владос, 2000. – Кн. 1. – 576 с.

8. Троцко Г. В. Організація виховної роботи кураторів у вищому педагогічному навчальному закладі : в 3 ч. : метод. рек. / Г. В. Троцко, А. О. Денисенко. – Х. : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2007. – Ч. 2 : Моніторинг якості виховної роботи куратора у вищому педагогічному навчальному закладі. – 68 с.

9. Чернокозова В. Н. Этика учителя / В. Н. Чернокозова, И. И. Чернокозов. – К. : Рад. школа, 1973. – 175 с.

10. Шадриков В. Д. Психология деятельности и способности человека / В. Д. Шадриков. – М. : Логос, 1996. – 320 с.